

Γιώργος Π. Ιατρού
Μαθηματικός

Κερατέα-Λαύριο 1864-1865:
Νέα στοιχεία για τη διένεξη
δημάρχου Λουκά Π. Αθανασίου – Σερπιέρι*

Πρόλογος

Κυρίες και κύριοι σύνεδροι, αγαπητές φίλες και φίλοι ευχαριστώ την Επιστημονική και Οργανωτική Επιτροπή της ΙΖ' Επιστημονικής Συνάντησης και απευθύνω δημόσιο έπαινο στον Δήμο Μαρκοπούλου που διατηρεί αυτόν τον ιστορικό χώρο ψυχαγωγίας και πολιτισμού, τον δημοτικό κινηματογράφο «Άρτεμις» που μας φιλοξενεί.

Η ανακοίνωσή μου είναι συνέχεια της έρευνάς μου που παρουσιάστηκε στη Ι' Επιστημονική Συνάντηση του 2002 στα Καλύβια για το ίδιο θέμα. Θεωρώ σκόπιμο ν' αναφερθώ σύντομα σ' αυτήν. Όλα ξεκίνησαν από τη διήγηση ενός παππού στη γειτονιά μου στα πάνω καφενεία της Κερατέας το 1985. Η σπηλαιώδης φωνή του, τα ξεκάθαρα ελληνικά του, ο σεβασμός που μου ενέπνευσε, η καταπληκτική ιστορία του με «στοιχειώνει». Ο μπάρμπα Γιώργης Ρώμας (1884-1987) είχε τελειώσει Σχολαρχείο και τα ήξερε πολύ καλά. Κυρίως δεν έλεγε ψέματα. Σύμφωνα με την αφήγηση αυτή την εποχή που ήρθε ο Σερπιέρι για να δημιουργήσει την Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου ο δήμαρχος Λουκάς Π. Αθανασίου τον συνάντησε και του έθεσε τρεις όρους για να προχωρήσει στη συμφωνία και να παραχωρηθούν τα εδάφη που ανήκαν στην Κοινότητα Κερατέας.

1. Η Εταιρεία να καταβάλλει δημόσιο και δημοτικό φόρο.
2. Η Εταιρεία να αναλάβει να σπουδάσει τα ικανά παιδιά της Κοινότητας στη Γαλλία.
3. Η Εταιρεία να μεριμνήσει για την υγεία των κατοίκων όταν στηθούν οι εγκαταστάσεις κι αρχίσουν οι εργασίες.

Η συμφωνία των δύο ανδρών όμως δεν τηρείται και ακολουθεί το γεγονός της ενέδρας, στον δήμαρχο λίγο πιο κάτω στην Κερατέα. Στη γέφυρα Αδάμη τον

---

* [Σ-11: 07-10-2018 10:-30 / E-15]

σημερινό δρόμο Πλάκας-Λαυρίου στήθηκε η ενέδρα. Άγνωστοι παραμονεύουν και τον χτυπούν με κάλτσες γεμάτες άμμο (τσουράπια), η φοράδα γυρίζει μόνη στο σπίτι στην Κερατέα, οι οικείοί του ανησύχησαν κι ένας γυρολόγος πρματευτής της εποχής ο Νικήτας τον φέρνει λιπόθυμο στο χωριό. Μεταφέρεται στην Αθήνα σε νοσοκομείο, κατονομάζει τους δράστες (πιθανόν τον ληστή Κίτσο και άλλους αντίπαλους του απ' το χωριό) αλλά πεθαίνει σύντομα από εσωτερική αιμορραγία. Αυτό λείπει η προφορική παράδοση στην Κερατέα.

«*Ιστορία είναι ό,τι γράφεται και όχι ό,τι γίνεται*» είναι ένα βασικό αξίωμα για τους ιστορικούς. Πολλά σπουδαία γεγονότα που δεν καταγράφηκαν για διάφορους λόγους είναι σαν να μην έγιναν.

Έμεινε όλο αυτό το γεγονός να αποδειχθεί και να συνδεθεί με την ιστορία.

Επισημαίνω ότι με την απογραφή του 1861 ο δήμος Λαυρίου με έδρα την Κερατέα, τον Κουβαρά, Εννέα Πύργους, Ανάβυσσο, Όλυμπο, Ντάρδεζα κ.λπ. έχει 2.338 κατοίκους. Το Λαύρειο δεν έχει δημιουργηθεί ακόμα ως πόλη.

Τα κυριότερα στοιχεία της έρευνάς μου είναι:

- Στα «Έγγραφα αφορώντα τας μολυβδούχους σκωρίας και τα μεταλλεία του Λαυρίου από το 1860 μέχρι το 1865», του ιδρυτή του νεώτερου Λαυρίου μεταλλειολόγου Ανδρέα Κορδέλλα (έκδ. 1870) στις σελ. 15-16 ανακαλύπτουμε την καταγγελία του δημάρχου Λαυρίου Λουκά Π. Αθανασίου κατά Γ. Παχύ (εκπροσώπου τότε του Σερπιέρι) και της Γαλλικής Εταιρείας «όστις προτίθεται να αναγείρει εργολαβικό κατάστημα εν Κυπριανό του Θορικού...» Ο τίτλος είναι «Περί δημοσίου και δημοτικού φόρου της εν τω δήμω Λαυρίου ευρισκομένης σκωρίας». Η ημερομηνία είναι «Εν Κερατέα 12 Σεπτεμβρίου 1963 και απευθύνεται στην Νομαρχία Αττικοβοιωτίας». Την καταγγελία αυτή συμμερίζεται ο Ανδρέας Κορδέλλας με αναφορές του στις 2 Οκτωβρίου και 24 Οκτωβρίου 1863.
- Στο βιβλίο των Εντμόντ Αμπού-Σαρλ Λεντού «Η επιχείρηση του Λαυρίου» Παρίσι 1872 (που δεν έχει κυκλοφορήσει μεταφρασμένο στα Ελληνικά από τα Γαλλικά) αναφέρεται η συμφωνία αυτή πριν την ενέδρα. Και μάλιστα αναφέρεται ότι υπογράφηκε το συμφωνητικό Κυριακή (άνοιξη του 1864) μπροστά στην εκκλησία παρουσία του παππά κι όλων των κατοίκων της Κερατέας που είχαν συγκεντρωθεί. Περιγράφουν το γραφικό κουστούμι των παλληκαριών, άσπρη φουστανέλα, πλατιά ζώνη που περικλείει τον καπνό και τα όπλα και πουκάμισα κεντημένα με χρυσή ή ασημένια κλωστή. Οι γυναίκες σέκονταν πίσω με μακρύ βαμβακερό πουκάμισο ενώ το κεφάλι και το στήθος τους ήταν σκεπασμένο από μεγάλα κομμάτια ασημιού (νομίσματα). Έπεσαν πυροβολισμοί, χόρεψαν για ώρες, έτρωγαν το αρνί χωρίς πιρούνια «a la pallikare» και ήπιαν άφθονη ρετσίνα.

- Η έρευνά μου αποδίδει καρπούς κυρίως στη Γεννάδιο Βιβλιοθήκη της Αθήνας όπου ανακάλυψα τη ρήξη των δύο ανδρών στα «Έγγραφα μεταξύ Ελληνικής και Γαλλικής Εταιρείας» (σελίδες 136). Εκεί υπάρχει η μήνυση Ιωάννου Β. Σερπιέρι «κατοίκου Μασσαλίας και διαμένοντας ενταύθα παριστώντας την Εταιρεία “Ιλαρίων Ρου και Σια” (Γαλλική Εταιρεία) κατά Λουκά Παπαθανασίου και άλλων δέκα κατοίκων του δήμου». Ημερομηνία 20 Ιουνίου 1864. Ο Σερπιέρι τους κατηγορεί ότι την 15ην Ιουνίου 1864 μετέβησαν στη θέση Εργαστηριάκια όπου ειργάζοντο άνθρωποι της Εταιρείας του και δι’ απειλών και βιαιοπραγιών υποχρέωσαν τούτους να παύσωσι την εργασία των και κατέστρεψαν όλους τους πόλους και τα σήματα της Εταιρείας. Επίσης υπάρχει και η αθώωση 12 Σεπτεμβρίου 1864 του Συμβουλίου την Εν Αθήναις Πλημμελειοδικών του Λουκά Παπαθανασίου και άλλων 10 κατοίκων της Κερατέας.
- Τέλος αξίζει να αναφέρω σύντομα ότι στη δίκη που έγινε το 1866 μεταξύ Ελληνικής και Γαλλικής Εταιρείας φαίνεται σαφώς ότι συνεχίζονται τα επεισόδια. Μάλιστα επιστρατεύονται οι ένοπλοι υπό τον καπετάνιο Μήτσα κατά των Κερατιωτών. Τα αντίπαλα στρατόπεδα είναι δύο, η Ελληνική εταιρεία Πετρόπουλος-Ανδρικόπουλος-Ρόδιος, όπου το 1866 (δύο χρόνια μετά δηλαδή) υποστηρίζουν ο αδελφός του δημάρχου Μήτρος Παπαθανασίου και οι δέκα δημότες που υποστήριζαν τον αδελφό του Λουκά και τον Δ. Καλλιφρονά το 1864 κι από την άλλη η Γαλλική Εταιρεία «Ιλαρίων Ρου και Σια» του Σερπιέρι με υποστηρικτή τον μετέπειτα δήμαρχο Π. Δροσόπουλο και άλλους 13 Κερατιώτες που αναφέρονται. Η Κερατέα έχει διαιρεθεί στα δύο, από την μια μεριά του Σερπιέρι οι Ιωάνν. Σίνης, Γ. Χρυσοχόος, Μήτρος Στέφας, Νίκος Ρουμπάνης, Κόλιας Μέγκουλης, Κόλλι-ας Σωτήρης Λιούμης, Παναγιώτης Παπανικολάου, Πέτρος Μήτρου Λιάγκης, Ιωάνν. Οικονόμου, Αθαν. Μέγκουλης, Στ. Κοντός, Μήτρος Μαντάλας, Παναγ. Δροσόπουλος. Κι από την άλλη Λουκάς Π. Αθανασίου, οι Γεώργ. Μπασταλιάς, Δημ. Αγγελής, Ιωάνν. Δήμας, Σιδέρης Μπούτζης, Κώστας Αθ. Ιατρού, Σπύρος Αγγελής, Ιωάννης Παππάς, Ν. Παναγιωτάκης, Παν. Παπαδημητρίου.

Δύο απαραίτητες διευκρινήσεις:

1) Η Ελληνική Εταιρεία του 1866 δεν είναι η γνωστή Ελληνική Εταιρεία των Μεταλλουργείων Λαυρίου (Ε.Ε.Μ.Λ.) που προέκυψε το 1873 από την Ilarion Roux & cia της οποίας Διευθυντής υπήρξε ο Φωκίων Νέγρης (1875-1886, 1894-1898) και ο Ανδρέας Κορδελλάς (1887-1894).

Ήταν μια μικρή θνησιγενής εταιρεία των Ανδρικόπουλου-Πετρόπουλου-Ρόδιου-Αγγελινίδη με έλλειψη τεχνικών στελεχών με ανύπαρκτα κεφάλαια όπως και μια άλλη εκείνη την εποχή των Μαλεβάζη-Καλλιφρονά (που ίσως να συγχωνεύθηκαν τελικά) που υποστηρίχθηκε από τον δήμαρχο Λ. Παπαθανασίου και μερίδα κατοίκων που τον ακολούθησαν.

II) Εκτός από τα πρακτικά της Δίκης Ελληνικής Εταιρείας και Γαλλικής Ilarion Roux & cia που γνωρίζουμε, υπήρξαν για μια μεγάλη περίοδο πολλές δίκες για τα ίδια ζητήματα στην περιοχή μας. Κυριότερες είναι: Δίκη Δημοσίου κατά Κοινότητας Κερατέας (πίσω από την Κοινότητα Κερατέας βρίσκεται ο Σερπιέρι με κορυφαίους δικηγόρους Π. Καλλιγά-Ανδρ. Ρικάκη), και η δίκη των δασών που είναι υποσύνολό της.

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΙ ΓΡΑΦΟΥΝ ΟΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΑΡΧΕΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΤΟΥ 1865 ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΛΗΣΤΗ ΚΙΤΣΟΥ

Μια από τις έγκυρες εφημερίδες που κυκλοφορούν υπήρξε και η «Αυγή», η οποία παρακολουθούσε νυχθημερόν και δημοσίευε τα ελληνικά και διεθνή συμβάντα.

Τι διαβάζουμε εκείνες τις μέρες στις 7 Δεκεμβρίου στις εφημερίδες:

«— Η ληστρική συμμορία του Κίτσου ανεφάνη εις τον δήμον Κορωπίας συλλαβούσα χωρικούς τινες εξ ων αφήρεσαν παν ό,τι είχαν, παραλαβούσα και δύο ημίονους, οπίνες την επιούσαν ευρέθησαν φονευμένοι. Ανήγγειλε δε η συμμορία εις το χωρίον, ότι αν δεν τοις δοθούν 25.000 δραχ. Θέλει φονεύσει άπαντα τα ζώα των, και καταστρέψει το χωρίον».

Εφημ. ΑΛΗΘΕΙΑ – 7.12.1865

« — Ο Κίτσος ανεφάνη. Χωρικοί τινες μεταβαίνοντες εις το χωρίον των συνελήφθησαν παρά την θέσιν Πλατάνια υπό του Κίτσου, όστις τοις αφήρεσε τετρακοσίας δραχμάς και τοις εφόνευσεν ένα ημίονον. Ο διοικητής του μεταβατικού ειδοποιήθη παρά τινος αποσπασματάρχου και διετάχθη η έξοδος και χωρικών προς καταδίωξιν των ληστών. Ο Κίτσος έδωκε γράμμα εις τους ανωτέρω χωρικούς ίνα το εγχειρίσωσιν εις τον δήμαρχον Κορωπίου. Λέγουν ότι ζητεί 20.000 δραχ. Παρά των χωρικών, άλλως θα εμπρήση το χωρίον των. Ας ίδωμεν η κυβέρνησις τι θα κάμη».

Εφημ. ΑΥΓΗ – 7.12.1865

Επίσης σε πρωτοσέλιδο (κύριο) άρθρο της ΑΥΓΗΣ με θέμα «Η ΛΗΣΤΕΙΑ» διαβάζουμε μεταξύ των άλλων:

«Η ληστεία δεν θα εμονιμοποιείτο, ούτε θα ανεφαίνετο εν Ελλάδι, αν αι μεν ΑΝΩΤΕΡΑΙ αρχαί επετέρουν αυστηρώς και δικαίως τους κατώτερους η δε Κυβέρνησις εφρόντιζε περί επιτηρήσεως τούτων.

Η ληστεία δεν δύναται να υπάρξει άνευ των συνεργούντων αυτή οπίνες συνήθως εισίν οι χωρικοί διότι ούτοι και τα ληστευόμενα αποδέχονται και τους ληστές αποκρύπτουσι και εφοδιάζουσι με τα χρειώδη.

Απευθυνόμεθα εις πάσαν Κυβέρνησιν της Ελλάδος και εις την παρούσαν, εις την οποίαν προσέτι παρατηρούμεν ότι δεν ελησμονήσεν η κοινωνία τις μεγάλες ενδείξεις

της απεχθούς προστασίας του Κίτσο και ότι ίων όμοια κατηγορίας αποδοθή αυτή, δέον να δείξει ότι ενεργεί και όχι ότι γράφει φερμάνια εις τας διοικητικές αρχάς».

Για τον ληστή Κίτσο και την συνεργασία του με τον Σερπιέρι έχουν γραφτεί πάμπολλα. Ειδικά για τον ρόλο του ως προστάτη της Εταιρείας. Παραθέτω ορισμένες βασικές πηγές όπως: «Ιστορία μεταλλείου ρομαντικώς γεγραμμένη υπό της κομήσης της Γερσέης», (Βιβλιοθήκη ΕΜΜΕΛ, αρ. 8, επιμέλεια Κ. Μάνθος-Γ. Δερμάτης) και «Πολιτική ιστορία νεώτερης Ελλάδος» του Μαρκεζίν, όπου αναφέρεται γεύμα του Σερπιέρι με τον Κίτσο στους κίονας του Σουνίου.

Επίσης υπάρχουν επιστημονικές ανακοινώσεις των Ευαγγέλου Κακαβογιάννη, Αθανασίας Μαρκουλή κ.ά. όπως και η έρευνα της προϊστορικής σπηλιάς του Κίτσου από την Νικόλ Λαμπέτ [έκδοση της Γαλλικής Αρχαιοελληνικής Σχολής (1968-1972)] στην οποία γράφει ότι ο Έντμοντ Αμπού εμπνεύσθηκε το διάσημο μυθιστόρημα «Ο Βασιλιάς των Ορέων» από τον Κίτσο. Επίσης ότι απέφευγε να απαγάγει ανθρώπους και να ζητεί λύτρα. Θεωρούσε καλύτερο να αποσπά μεγάλα ποσά από πλούσιους και να υπόσχεται «προστασία» και «άμυνα» έναντι άλλων ληστών και κατοίκων.

Ο Σαρλ Λεντού στο βιβλίο του «Η Επιχείρηση του Λαυρίου» τον αποκαλεί πρίγκιπα. Αποσπάσματα υπάρχουν στο ανθολόγιό μου «Σούνιο, Λαύριο, Κερατέα. Η τεθλασμένη της μνήμης», όπου υπάρχει και το δημοτικό τραγούδι «Κίτσος και Λαφαζάνης» (1867), από τη μελέτη «Ληστρικά Τραγούδια» του Δημήτρη Χαλατσά. Στη λογοτεχνία αρκετές σελίδες έχει για τον Κίτσο η Αλκμήνη Ψιλοπούλου στο μυθιστόρημά της «Μινώκερος» (Εκδ. Λιβάνη 2005).

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΟΥ ΣΕΡΠΙΕΡΙ ΓΙΑ ΠΡΟΣΕΤΑΙΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΚΕΡΑΤΕΑΣ

*«Προς την Εκκλησιαστική Επιτροπή του χώρου Κερατέας_*

Ο Κος Ειρηνοδίκης Αθηνών δι' αποφάσεως που απέρριψε ερρημοδικία των εργασιών της Εταιρείας μας αίτηση και καταδίκασε τους απόντες Λουκά Παπαθανασίου και λοιπούς αντιδίκους εξόδων δραχμών εκατόν είκοσι.

Το ποσόν τούτο εκατόν είκοσι δρχ. αποστέλλω υμίν. Εις παρακαλώ ερρημοδικία να τα μεταχειρισθείτε δια ανάγκας αφορούντας ιερον ναον Εν Αθήναις 1η Ιουλίου 1864. Μένω ολοψύχως Ιωάννης Β. Σερπιέρις».

Για να καταλάβουμε την ένταση που υπάρχει μεταξύ των αντιδίκων από την μεταγενέστερη δίκη του 1864 μεταξύ Ελληνικής και Γαλλικής Εταιρείας (σελ. 136) στην σελ. 88 διαβάζουμε:

«Κατά την αυτήν έννοιαν διηγείται τα γενόμενα ο Μήτρος Παπαθανασίου όστις προσθέτει ότι η εναγομένη εταιρεία έθεσε σημεία εις όλας τας σκωρίας τα οποία

ο αδελφός αυτού και εμπισθέστερος αντίδικος της εταιρείας εν τω ενώπιον την εν Ναυπλίω εφετών δίκην ανέτρεψεν, ως δε βεβαιοί άλλος μάρτυς της αντιδικίου ο Επαμινώνδας Κοσαράς, Η εναγομένη εταιρεία κατεμήνυσε την πράξιν ανατροπής των σημείων και επιτούτω εγένετο ανάκρισις».

Αυτό έγινε πριν βγει η οριστική απόφαση απαλλαγής και αθώωσης (12 Σεπτεμβρίου 1864) του Λουκά Π. Αθανασίου.

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ Γ. ΠΑΧΥ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΤΑ ΟΠΟΥ ΑΡΓΟΤΕΡΑ ΕΚΛΕΧΘΗΚΕ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ

Ο Γ. Παχύς συνεργάτης του Σερπιέρι το 1860 υπέβαλε αίτημα για την παραχώρηση των «σκωρίων» του Λαυρίου.

Ο συγγραφέας Γ.Χ. Παπασωτηρίου στο δοκίμιο του «Το Ματωμένο Θέρος του 1882» (Ηπειρώτικη Εταιρεία Πολιτισμού Τεχνών και Επιστημών, 2014) που αναφέρεται στην Άρτα τον χαρακτηρίζει γέφυρα του ξένου κεφαλαίου με την Ελλάδα, ειδικά με τα μεταλλεία του Λαυρίου.

«Ο Γ. Παχύς εφέρετο καταγόμενος από πλούσια οικογένεια της Ηπείρου και ελογίζετο έμπορος που αγόρασε το 1875 από τον τραπεζίτη Κάρολο Μερλέν το τσιφλικί Κουτσιάρι (Κορδαλλός Αιγάλεω). Γενικά, κατείχε μια περιοχή που εκτείνονταν από τον Άγιο Αντώνιο Αμφιάλης έως τη Λεωφόρο Αθηνών (Καβάλας), αφού μετά τον γάμο του με την Αιμιλία Σκουζέ συνενώθηκαν μεγάλες εκτάσεις γης. Πληροφορίες τον θέλουν να κατοικεί στο γνωστό και σήμερα “παλατάκι”, στο Χαϊδάρι, που ήταν προικώ της συζύγου του Αιμιλίας Σκουζέ, της γνωστής οικογένειας “επί των τιμών” της βασιλικής αυλής».

Το 1881 η εφημερίδα «Άρτα» στις 14 Οκτωβρίου αποκαλεί τον Παχύ, Ιταλό, που ξεσηκώνει τους κατοίκους της Άρτας κατά του τσιφλικά Καραπάνου.

Στο πολιτικό πεδίο, ο Κ. Καραπάνος στις πρώτες εκλογές εκλέγεται άνετα βουλευτής, επικρατώντας πλήρως στην πόλη της Άρτας, ενώ ο Γ. Παχύς εκλέγεται προηγουμένως κατά 35 ψήφους του караπανικού υποψηφίου Ι. Αντωνόπουλου. Η εφημερίδα «Άρτα» θα επιτεθεί με σφοδρότητα εναντίον των μοχθηρών και απάτριδων, που «...ληστεύσαντες το ταλαίπωρον ημών έθνος και πλουτήσαντες, άνθρωποι εξαπατήσαντες άλλοτε την ιταλική κυβέρνησιν πέμψασαν τον σόλον αυτής εις Πειραιά ως φόβητρον, όπως προστατεύση αυτούς και καταβροχθίσωσι τας σκωρείας του Λαυρίου, δεν νσχύνησαν να παρασταθώσιν εις Άρταν ως πατριώται, ενώ την μέχρι της χθες ήσαν Ιταλοί, και ζητήσωσι να εκλεχθώσι βουλευταί, νομίσαντες οι πολιτικοί αυτοί αγύρται ότι δια του ψεύδους και της απάτης, την οποία μεταχειρίσθησαν όπως φέρωσι την διαίρεσιν μεταξύ χωρικών και γαιοκτημόνων, ήθελον εξαπατήσει και τους κατοίκους της πόλεως ταύτης...»

Στο παραπάνω κείμενο γίνεται αναφορά στο Λαύριο, όπου όντως ο Γ. Παχύς δεν έδειξε την ίδια ευαισθησία για τους εργάτες των ορυχείων, όπως φάνηκε να δείχνει για τους χωρικούς της Άρτας. Πέραν, όμως, των εσωτερικών αντιθέσεων των Ελλήνων μεγαλοαστών, το αγροτικό κίνημα θα κορυφωθεί το καλοκαίρι του 1882, συμπίπτοντας με τη δημοσίευση του φυλλαδίου του Γ. Παχύ για «Το εν Ηπείρω αγροτικόν ζήτημα», το οποίο θα δημοσιευθεί στην «Παλιγγενεσία» ενώ η εφημερίδα του Καραπάνου θα χαρακτηρίσει «παραλύριμα» (sic!) Ο βασικός φόγος θα είναι ότι ο «Λαυριοφάγος» Παχύς στρέφεται μόνο εναντίον του Καραπάνου «*αποφεύγων να είπη τι και περι των άλλων ιδιοκτητών της τε Ηπείρου και Θεσσαλίας...*»! Ο υπαινιγμός υποδηλώνει ότι η αντιπαράθεση των δύο μεγαλοαστών είναι προσωπική.

Το 1882 όμως ο Καραπάνος και Παχύς τα βρίσκουν, και τον Απρίλιο αυτού του έτους έχουμε πολιτική σύμπραξη. Ο συγγραφέας Γ.Χ. Παπασωτηρίου σημειώνει:

«Όλοι οι κεντρικοί πρωταγωνιστές (βιομήχανοι, τσιφλικάδες και πολιτικοί εν ταυτώ, ήτοι πολυμορφικοί αστοί), αντίπαλοι στο αγροτικό ζήτημα πλην όμως ευθυμούντες γύρω από το ίδιο τραπέζι! Πώς συνέβη αυτό;

Ο Γ. Παχύς ήταν παντρεμένος με την κόρη του Σκουζέ, Αιμιλία, και τα αισθήματά του για το βασιλιά ανέρχονταν στο επίπεδο της υστερικής “πίστης”, δεδομένης και της εύνοιας του άνακτα αλλά και των κοινών συμφερόντων στην περίπτωση των μεταλλείων Λαυρίου. Η Αιμιλία Παχύ-Σκουζέ ήταν ιδιαίτερα μορφωμένη (και συγγραφέας) και είναι η γυναίκα εκείνη η οποία κατά την επίσκεψη του βασιλιά στην Άρτα το Σεπτέμβριο του 1881, ο απεσταλμένος της εφημερίδας “Μη χάνεσαι” απεκάλεσε femme politique! Πώς δέχθηκε, όμως, ο Κ. Καραπάνος να καθίσει στο ίδιο τραπέζι με τον αντίπαλό του και στο σπίτι του συγγενή του δεύτερου; Υπάρχει κάποιο κοινό στοιχείο που να συνδέει τα δύο στρατόπεδα; Φαίνεται ότι αυτό είναι ο βασιλιάς».

Τον Νοέμβριο του 1882 στεγάζονται οι δύο σκληροί αντίπαλοι στην ίδια κυβέρνηση που ο Καραπάνος είναι υπουργός Ναυτικού. Το 1889 ο Γ. Παχύς έγινε «κομματάρχης» του Καραπάνου.

Ο Γ. Παχύς υπήρξε ιδρυτικός μέτοχος σ' όλες τις εταιρείες του Σερπιέρι. Η καταγγελία για διπροσωπία του που γίνεται από τον Καραπάνο είναι χαρακτηριστικό της εποχής. Ο Ανδρέας Ρικάκης δικηγόρος Σερπιέρι ο οποίος συνεργάζεται με τον ληστή Κίτσο εκδίδει το 1870 τις «Σκέψεις περί καταδίωξεως της ληστείας».

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΟΡΔΕΛΛΑ

Για τον σημαντικό ορυκτολόγο-μεταλλειολόγο, εμπνευστή και δημιουργό της νέας εποχής του Λαυρίου υπάρχουν πολλά στοιχεία. Βοηθάει η έξοχη βιογραφία του Σπ.

Βοβολίνη στο «Μέγα Ελληνικόν Βιογραφικόν Λεξικόν» (Αθήναι 1958, τόμος Β44-66. Έκδοση Βιομηχανική Επιθεώρησης). Ο Ανδρέας Κορδέλλας έχει αφήσει πολλά έγγραφα βιβλία του, ημερολόγια στο Μουσείο Μπενάκη, στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη το Λεύκωμα με τις υπογραφές των εργαζομένων κατά τον εορτασμό της 25ετηρίδος του Νέου Λαυρίου και φυσικά πλούσια βιβλιογραφία για τα μεταλλεία Λαυρίου.

Το Λαύριο έχει τιμήσει τον δημιουργό. Η εκκλησία του Αγ. Ανδρέα έχει το όνομά του. Η εταιρεία Μελετών Λαυρεωτικής στο Ορυκτολογικό Μουσείο ανίδρυσε προτομή του.

Δεν κρύβω ότι η αρχή της έρευνάς μου προέρχεται από την φιλόπονο έρευνά του και μεθοδικότητά του. Στα «Έγγραφα αφορούντα τους μολυβδούχους σκωρίας και τα μεταλλεία του Λαυρίου από το 1860-1865» του Ανδρέα Κορδέλλα (Εν Αθήναις 1870) βρήκα την επιστολή της 12-9-1863 περί δημοσίου και δημοτικού φόρου της εν τω δήμω Λαυρεωτικής ευρισκομένης σκωρίας προς τη Νομαρχία Αττικής και Βοιωτίας του δημάρχου τότε Λουκά Π. Αθανασίου. Ο δήμαρχος τότε αισθάνεται και το γράφει ότι η σκωρία θα ξενοκρατηθεί και μιλάει για δημόσιο και δημοτικό φόρο.

Στις αναφορές στις 2 και 24 Οκτωβρίου του 1863 ο Κορδέλλας είναι μαζί του. Έχουμε αναφορά του Υπουργείου Οικονομικών όπου φαίνεται ότι διαφωνεί με την εξαγωγή των σκωρίων στο εξωτερικό από τον Παχύ.

Στη συνέχεια τον Ιούνιο του 1864 έχουμε τη ρήξη του δημάρχου και μερίδας κατοίκων της Κερατέας με τον Σερπιέρι. Τον Ιούνιο του 1865 ο Ανδρέας Κορδέλλας ζητεί άδεια από το υπουργείο, γίνεται Αρχιμηχανικός της Εταιρείας γιατί μόνο ο Σερπιέρι και η Εταιρεία παρέχει σοβαρά εκέγγυα.

Κάθε σοβαρή έρευνα απαιτεί να στεκόμαστε κριτικά και να αναφέρουμε όλες τις πτυχές του βίου κάθε δημόσιου άνδρα που έχει προσφορά στον τόπο του. Ο Ανδρέας Κορδέλλας έχει σχεδόν αγιοποιηθεί ειδικά στο Λαύριο. Αξίζει όμως να δούμε την άλλη πλευρά του από την στιγμή που γίνεται Αρχιμηχανικός της Γαλλικής Εταιρείας.

Στη βιογραφία του διαβάζουμε ότι η διεύθυνση της Εταιρείας προς προστασίας αυτής από τον «αιμοβόρον αρχιληστή Σπανόν» κατήρτησε «ισχυρόν σώμα οπολοφόρων» υπό την διοίκησιν «του γνωστού και ατρόμπτου Καπετάν Μήτza».

Όμως στα πρακτικά της δίκης της μεταξύ Ελληνικής και Γαλλικής Εταιρείας «Δίκην περί Σκωρίων Λαυρίου», σελ. 129-130, διαβάζουμε στις 15 Φεβρουαρίου 1866 δύο μήνες μετά την αποδημία του δημάρχου ότι ο Μήτzas έλαβε την εντολή της Γαλλικής Εταιρείας μετά του Κορδέλλα επί κεφαλής ενόπλων μαζί με τον επιστάτη Μουργίνη και τον Διευθυντή De Aguire να επιθεώσι κατά των ανθρώπων της Ελληνικής Εταιρείας (δηλ. της μισής Κερατέας και του αδελφού του δημάρχου Μήτρου). Αλλά μεταβάσης εκείσε στρατιωτικής αρχής, ευρόντες δε και αντίστασιν από των της Ελληνικής Εταιρείας ανθρώπων αναχαπίσθησαν, τότε η Γαλλική Εταιρεία (Σερπιέρι-Κορδέλλας) εζήτησε δια νέας αιτήσεως από τον Ειρηνοδίκη να λάβει προσωρινά μέτρα, όστις όμως απέρριψε την αίτησιν τούτην, η απόφασις όμως αυτή εξηφανίσθη υπό του ενταύθα Πρωτοδικείου.

Την ίδια εποχή το 1866 έχουμε πολλές καταγγελίες και επιθετικά άρθρα από τον τύπο κατά της Γαλλικής Εταιρείας του Σερπιέρι αλλά και του Κορδέλλα. Στο φύλλο της «Αυγής», 8 Σεπτεμβρίου, σε αρκετά μεγάλο του άρθρο (διατριβή την αποκαλεί η εφημερίδα) ο Ανδρέας Κορδέλλας απαντά και απολογείται.

Ο Ανδρέας Κορδέλλας υπήρξε ιδρυτικός μέτοχος της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (ΓΕΜΛ) 1875, της Γαλλοελληνικής Εταιρείας το 1894 που συγχωνεύθηκε με την ΓΕΜΛ το 1905, και της Ελληνικής Εταιρείας Μαρμάρων το 1899 μαζί με τον Φ. Σερπιέρι.

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΕΚΤΟ

Ο ΓΕΡΟ ΚΑΛΛΙΦΡΟΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΔΗΜΑΡΧΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Σύμφωνα με τις αφηγήσεις που διασώθηκαν μέσα στον χρόνο ο δήμαρχος χτυπήθηκε στην ενέδρα με τσουράπια (κάλτσες) γεμάτα άμμο στη γέφυρα Αδάμη μεταξύ Κερατέας Λαυρίου στην Πλάκα. Η φοράδα γύρισε στο σπίτι μόνη.

Ειδοποιήθηκαν οι συγγενείς και φίλοι. Τον βρήκαν και τον μετέφεραν σε νοσοκομείο των Αθηνών, Καλυβιώτες προσκεείμενοι στον Δημ. Καλλιφρονά.

Ο Δημ. Καλλιφρονάς (1805-1897) ήταν Έλληνας αγωνιστής του '21 και πολιτικός με το προσωνύμιο «φουσανελοφόρος». Διετέλεσε Δήμαρχος Αθηναίων το 1837, 1840-1841 και πρώτος Πρόεδρος Δημοτικού Συμβουλίου.

Η δημαρχία έληξε άδοξα γιατί φυλακίστηκε. Διετέλεσε πρόεδρος της Βουλής, αντιπρόεδρος και υπουργός Δημόσιας Εκπαίδευσης και Εκκλησιαστικών και Ναυτικών. Την περίοδο 1 Νοεμβρίου 1865 -15 Νοεμβρίου 1884 υπουργός Εκπαίδευσης. Στην περιοχή όπου σήμερα είναι η οδός Καλλιφρονά (Κυψέλη) τότε είχε αμπέλια.

Σε μια σκιαγράφηση του που δημοσιεύθηκε στα φύλλα της «Ακρόπολης», 5η-6η Απριλίου 1884, κατά πιθανότητα από τον Γ. Παράσχο διαβάζουμε μεταξύ των άλλων: *«Παρέλαβε τας Αθήνας σχεδόν σωρόν ερειπίων και τας παρέδωκε εις τον διάδοχόν του, παρουσιάζουσας όψιν πόλεως. Ανήγειρε την πρώτην μεγάλην δημοτικήν σχολήν εν τη οδώ Αθηνάς, το Δημοτικόν Νοσοκομείον, το Α΄ Νεκροταφείον και ισοπέδωσε τας πρώτας οδούς, Αθηνάς, Αιόλου, Ερμού και άλλας, ο δε δήμος Αθηναίων ευγνωμονών ανήρτησε μεγάλην ελαιογραφικήν εικόνα του εν τη αιθούση του Δημαρχείου. Εχρημάτισε και δημόσιος υπάλληλος, πολιτικός διοικητής –νυν νομάρχης– και γενικός Γραμματεύς του Υπουργού των Εσωτερικών. Εκ πάντων δε των αξιωμάτων του, δημάρχου, βουλευτού, υπαλλήλου, Υπουργού και εν ημέραις πονηραίς εξήλθεν άσπιλος. Είχε λευκάς τας τρίκας, την ψυχίν, την φουσανέλλαν, αλλ' επίσης λευκάς τας χείρας.*

Παροιμιώδης είναι η λατρεία των εκλογέων του προς αυτόν και πρώτος αείποτε εξέρχεται βουλευτής Απικής. Ουδείς θα τον ταραξει εκ του θρόνου αυτού. Τον έχει

οικοδομήσει ασφαλώς δι' αίματος, δι' υπηρεσιών, δι' ενεργειών, δι' ολοκλήρου ιστορίας εις τας καρδίας.

Οι Αθηναίοι και οι κάτοικοι της Αττικής όταν τον αναφέρουν λέγουσιν, ο Γέρος, ως έλεγαν τον Κολοκοιτρώνην Γέρο, και είναι ούτος των Αθηνών ως εκείνος του Μωριά. Όταν δε πορεύονται προς τον πατριαρχικόν παρά την Μητρόπολιν οίκον του τον προσφωνούσι.

– Μπαμπά ή παππού, ασπάζόμενοι το χέρι του.

Όταν δε εκαλούσε τον κόσμον εν τω υψίστω σημείω της ισχύος του κατά τας επαναστατικές ημέρας έλεγαν περί αυτού.

– Έτσι το θέλει ο μάστορης».

Είχε σχέση με τον λαό της Αττικής τους δημάρχους και παράγοντες. Ήταν κατά κάποιον τρόπο ένας Αττικάρχης. Έπαιρνε το μέρος τους όποτε τον χρειάζονταν, τους βοηθούσε και αντιστρόφως όπως μαρτυρούν και τα εξής γεγονότα.

«Αφού απέτυχε εν τη εθνοσυνελεύσει ο αρχηγός των πεδινών Βούλγαρης, κατά την μεσοβασιλείαν –είχε δε η μικρά μας επανάστασις εν μικρώ όλους τους τύπους της μεγάλης Γαλλικής με τους πεδινούς και τους ορεινούς, ως εκείνη με τους Γερονδίνους και Ιακωβίνους– οι πεδινοί έλαβον στασιαστικίν θέσιν, ο δε ληστής Κυριάκος όστις ήτο πεδινός, κατήλθεν εις τα πρόθυρα των Αθηνών μετά 80 ληστών. Ο Καλλιφρονάς μέλος του Υπουργείου των ορεινών, εν ω ηριθμούντο ο Ρούφος, ο Κουμουन्दούρος, ο Κανάρης, ο Κορωναίος κ.λπ. έγραψεν εις τους χωρικούς του, οίτινες υπό τον πιστόν του Παπαχαράλαμπον από το χωρίον Λιόπεσι εκδράμοντες, τους περιεκύκλωσαν και τους συνέλαβον εις την θέσιν “Αστέρι”, εστάλη δε Χωροφυλακή ίνα τους παραλάβη προς την οποίαν τους παρέδωκαν οι χωρικοί εις το Ψυχικόν. Αλλ’ οι χωροφύλακες, οίτινες ήσαν πεδινοί υπεβοήθησαν έξω των Αθηνών τους ληστές να αποδράσωσιν οίτινες καταλαβόντες την μονήν των Ασωμάτων χωρώθησαν εντός αυτής».

Στην μελέτη «Αγροτικές Εξεγέρσεις στην παλιά Ελλάδα 1833-1881», Καίτης Αρώνη-Τσίχλη (εκδ. Παπαζήση 2009) διαβάζουμε ότι σύμφωνα με μάρτυρες της εποχής ο αδελφός του υποκίνησε στο χωριό Φυλή της Αττικής «στάσιν κατά των καθεστώτων αναγκάζοντας τους χωρικούς να λάβωσι όπλα υπέρ της δημοκρατίας της οποίας έλεγον αρχηγός είναι ο πρόεδρος της Βουλής και Καλλιφρονάς».

Ο νομάρχης Αττικής κατέστειλε την μικρή αυτή εξέγερση και συνέλαβε τους πρωταίτιους (εφημερίδα «Φίλος του Λαού» 527, 18 Απριλίου 1848).

Όποτε είναι σίγουρο ότι ο Γέρος ήταν μαζί με την Ελληνική Εταιρεία και τον δήμαρχο Λουκά Π. Αθανασίου που του συμπαραστάθηκαν μέχρι το τέλος. Άλλωστε υπάρχει μια απόδειξη που μας έδωσε η δισέγγονη του δημάρχου Κατερίνα Μπία. Το συμβόλαιο 7207/1864 στη μερίδα του Λουκά Παπαθανασίου στο Υποθηκοφυλακείο Κερατέας (Συμβ. Αθηνών Χαρ. Κυπριάδης) που εκχωρεί στον Δημ. Καλλιφρονά αγρόν με σκωρίας της συζύγου του.

Τέλος έγινε έρευνα στα Αρχεία του Περιφερειακού Γενικού Νοσοκομείου Αθηνών στους Αμπελόκηπους. Το Νοσοκομείο αυτό ιδρύθηκε το 1842, πιθανόν από τον Καλλιφρονά, ως Δημοτικό Νοσοκομείο Αθηνών και ήταν στην οδό Ακαδημίας. Ψάξαμε αν νοσηλεύθηκε εκεί σύμφωνα με μια πληροφορία. Όμως τα Αρχεία του που σώζονται σήμερα είναι από την 1-4-1897.

Επίλογος

Το 1865 μια πόλη γεννιέται, το Λαύριο, κι ένας δήμαρχος πεθαίνει. Στην πόλη του Λαυρίου στην κεντρική πλατεία σήμερα δεσπόζει ο ανδριάντας του Σερπιέρι. Ο ανδριάντας φιλοτεχνήθηκε από τον γλύπτη Γεώργιο Βρούτο και αποκαλύφθηκε το 1899. Οι τρεις επιγραφές στις πλευρές του, στα ελληνικά, γαλλικά, ιταλικά, δηλώνουν με σαφήνεια το ιδεολογικό πλαίσιο της ανέγερσης: «Ιωάννης Βαππιστής Σερπιέρης ζώσαν εκ νεκράς ανέστησε πόλιν και πλούτον αυτής σποδού εξανέτειλε». «Ο Ιωάννης Βαππιστής Σερπιέρι από μια σποδό περιφρονημένη τράβηξε τη λάμψη του μετάλλου και το ψωμί του εργάτη». «Η πόλη θέλησε τον Ιταλό Σερπιέρι και τον τιμά εδώ».

Ο δήμαρχος Λουκάς Π. Αθανασίου που είναι; Έψαξα για μια φωτογραφία του. Δεν υπάρχει. Έψαξα για τον τάφο του στην Αγία Σωτήρα της Κερατέας, στο κοιμητήριό μας. Η κ. Αικατερίνη Μπία (δισέγγονη) μου είπε ότι είναι πιθανόν θαμμένος στον οικογενειακό τους τάφο απέναντι από την εκκλησία του νεκροταφείου.

Το όνομά του όμως δεν υπάρχει. Πέρασαν 153 χρόνια. Θέλησα να σας τον γνωρίσω. Πρώτα απ' όλα στον Δήμο μας και στην πόλη του Κερατέα. Γιατί πιστεύω ότι δεν ανήκει στην αντι-ιστορία εκείνη που δεν υπάρχει στα βιβλία. Ανήκει και στην ιστορία.

Ξεπροβάλλει ως παραδειγματικός αγωνιστής των συμφερόντων και του δικαίου όχι μόνο της κοινότητάς του αλλά και του νεότερου ελληνικού κράτους.

Συγκρούστηκε με τον ισχυρό παράγοντα της εποχής και ίσως είναι το πρώτο θύμα της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα.

Ο Δήμος μας διαθέτει δύο σπουδαία κτίρια στην Κερατέα που υπογραμμίζουν αυτήν την ιστορία. Το κτίριο Δροσόπουλου, που κατασκευάστηκε με την υποστήριξη του Σερπιέρι για τον άμεσο συνεργάτη του Δροσόπουλο (οι οροφωγραφίες του κιριού ανήκουν στον συμπατριώτη από το Ρίμιμι Μπιλατζιόνι) και όπου σήμερα στεγάζεται το Δημοτικό Ωδείο Δ. Νικολάου και η παιδική Εφηβική Βιβλιοθήκη. Και η οικία του δημάρχου Λουκά Παπαθανασίου (κτίριο Μπία) που ανήκει στον Δήμο και μένει ν' αξιοποιηθεί.